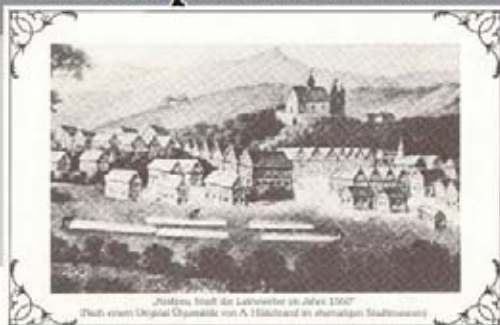

BULLETIN No 174/9 - 2009

Společnosti přátel historie města Chrastavy

O budoucím skanzenu, staré kovárně a dřevěném domečku

Mnozí z nás si jistě pamatují – není to tak dávno – co na místě dnešního Penny marketu to vypadalo poněkud jinak. Směrem k nádraží tam stály malé dřevěné domky, které musely ustoupit nové stavbě. Ale ne všechny. Jeden dům se podařilo před demolicí zachránit velkému nadšenci p. Maršálkovi a odvezl si ho na svůj nově vznikající skanzen v Řasnici. Z jeho slov vyplynulo, že to bylo i díky mimořádně kladnému přístupu místních radních, jinak by asi domek potkal stejný osud jako ty ostatní – demolice.

V tomto přeneseném domku plánuje ukázkou tkalcovského stavu. Celý skanzen se rozkládá na pozemku, který patřil rychtáři. V blízkosti kovárny se zachoval velký kamenný dům – původně rychta, ke které patřil mlýn, pila, zmíněná kovárna, výměnek, dvě stodoly, lesy a pole.

Domek z Chrastavy není ale jediný. Už tam stojí špejchar z Dolní Olešnice, který „vystupoval“ v pořadu Chalupa je hra. Výměnek je další stavba pocházející z Předlánců – dům dvojkomorového systému – síň a světnice. Bydlel zde hospodář na výměnku, který hospodářství předal synovi a vymínil si určité výhody pro sebe, aby mohl v klidu dožít. V domě je zajímavý stroj na výrobu šindelů.

V blízkosti rychty stojí krásně opravená kaplička, viditelná již ze silnice.

Kovárna, kterou rychtář většinou pronajímal, je z r. 1660. Sídli zde rod Stelzigů, z kterého pochází osobnost kováře Onřeje Stelziga „známá z Kaplického románu „Železná koruna“.

V kovárně se našlo několik vrstev země a v každé nějaké pozůstatky na tu určitou dobu. Původní podlaha byla o mnoho nižší než dnešní. Ve světnici najdeme několik druhů malovaného nábytku, hodiny a pod. Zajímavý exponát je žehlící prkno a váleček – jakýsi mandl. Je z roku 1864, krásně malovaný a je to dar nevěstě. Jsou tu i velké boty ze slámy, které obouval sedlák na bosé nohy, když jel se zbožím na tzv. dlouhou fůru. Jinak chodil bos. Vidíme tu i mnoho pozůstatků na kovářské řemeslo včetně různých nástrojů, kovadlin, podkov, kovářské zástěry.

Kovář Stelzig byl označen za vůdce selského povstání proti vrchnosti Františku Ferdinandu Gallasovi a byl odsouzen k nuceným pracem do pevnosti Raabu. Podařilo se mu uprchnout, vrátil se zpět na Frýdlantsko. Byl však znovu chycen a odsouzen. V Raabu stopy po něm mizí. Měl pět dětí, které později kovárnu prodaly a žily v okolí. Poslední kovář v kovárně bydlel v r. 1920. Kromě svého řemesla obchodoval s dobytkem a v síni kovárny ho porážel.

Toto a ještě mnohem více se dovíte od pana Milana Maršálka, který patří mezi nadšence na ochranu nejen kovárny, ale i ostatních lidových staveb. Lze říci, že jeho zásluhou můžeme kovárnu navštívit – byla totiž určena k demolici. Tolik zajímavých faktů, informací i pozoruhodností se nikde nedovíte – to musíte slyšet přímo od něho. Nezbyvá než panu Maršálkovi popřát mnoho štěstí v jeho práci a také dostatek sil, abychom si mohli prohlédnout vznikající skanzen brzy v plné parádě.

Zpracovala Jaroslava Špaková

Upozornění pro členy SPHMCH

Oznamujeme všem zájemcům, že v sobotu 19. září 2009 uspořádáme další zájezd do polského města BOGATYNIA. Naši polští přátelé nás budou čekat v 10.00 hodin před knihovnou, kde jsme se s nimi setkali také minule. Mají pro nás připravený program. Budeme pokračovat v prohlídce města a vydáme se také do Turosszowa a Działoszyna. Odjezd auty bude v 8:45 hodin z náměstí (před radnicí).

Víme o této akci dlouho předem, zaříd'te si své záležitosti tak, abyste se i Vy mohli zájezdu zúčastnit.

Za SPHMCH Mgr. Jaroslava ŠPAKOVÁ

Z archivu Společnosti přátel historie města Chrastavy

Listina vydaná kanceláří císaře Josefa II. r.1783, která byla naším spolkem zakoupena ze soukromé sbírky, byla dne 9.července 2009 radou spolku předána do úschovy Státnímu okresnímu archivu v Liberci. O úschově listiny byla uzavřena smlouva a tento vzácný dokument bude nadále za dohodnutých podmínek k dispozici Městu Chrastava, našemu spolku a vážným zájemcům - badatelům. Prostory libereckého archivu poskytují vhodné podmínky pro uchování listiny a minimalizují riziko poškození.

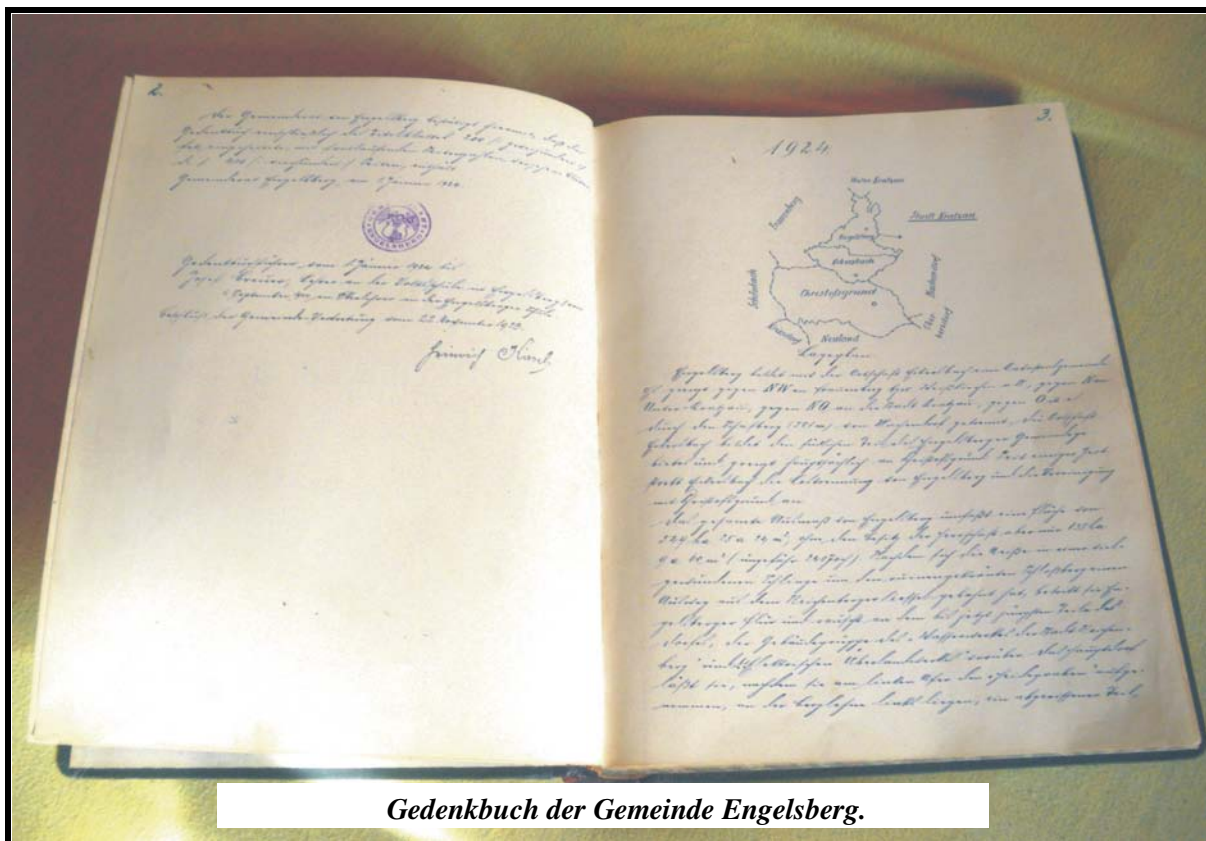
Při příležitosti návštěvy archivu nám paní ředitelka Mgr. Hana Chocholoušková představila depozitář včetně trezorové místnosti, kde jsou uloženy další písemnosti z historie Chrastavy a nabídla možnost uskutečnění návštěvy archivu členy spolku a zájemci z řad veřejnosti. Na závěr jsme si prohlédli zajímavou a bohatě ilustrovanou kroniku Andělské Hory (Amtsbüchler).

Rada SPHMCH v Okresním archivu v Liberci.

Začátkem dubna jsme byli soukromým sběratelem informováni, že v internetové aukci jsou nabízeny dvě originální předválečné kroniky z Andělské Hory. Po seznámení se s nabídkou jsme kontaktovali Osadní výbor v Andělské Hoře a Státní okresní archiv v Liberci a následně po dohodě všech zúčastněných náš spolek obě ručně psané kroniky zakoupil. Jedná se o obecní kroniku (Gedenbuch der Gemeinde Engelsberg) z let 1924 - 1945 a školní kroniku z let 1913 - 1945. Prvně jmenovaná zůstává v majetku SPHMCH, školní kroniku jsme odprodali do okresního archivu. Na nákup obecní kroniky přispělo Město Chrastava z prostředků Osadního výboru v Andělské Hoře částkou 2 000,-Kč (celková cena 4 000,-Kč).

Za poskytnutý dar městu a osadnímu výboru děkujeme, stejně jako všem zúčastněným za pomoc při realizaci

Gedenbuch der Gemeinde Engelsberg.

Kolektivizace zemědělství na Liberecku (60 let od vzniku JZD Václavice)

23. února 1949 byl přijat zákon č. 69 /49 Sb. o JZD. Tato zkratka tří slov – jednotné zemědělské družstvo – vešla rychle do každodenní mluvy a stala se naprosto běžnou. Vzorem pro nově vzniklý systém v zemědělství měly být sovětské (ruské) kolchozy, naštěstí přes všechny nedostatky byla ta naše JZD přece jen lepší.

Po druhé světové válce byl v celé naší zemi znárodněn průmysl, dalo se tedy očekávat, že ani zemědělství nezůstane v soukromých rukou.

V pohraničí zůstaly po vystěhování Němců obrovské plochy půdy, které bylo nutno obdělávat. Bylo třeba osídlit také domy, které zůstaly prázdné. Jedním ze způsobů, jak přilákat zájemce z vnitrozemí bylo bezplatné přidělení půdy. Tehdejší ministr zemědělství Julius Ďuriš podepisoval stovky tzv. **dekretů**, které byly zemědělcům slavnostně předávány. Rolníci uvěřili, že dostávají půdu natrvalo do svých rukou, zatímco tehdejší politici dobře věděli, že je to jen trik. Rok po Únoru byl v Národním shromáždění (v parlamentu) schválen tzv. **Zákon o JZD** (zákon č.69 / 49 Sb.). 87 % majitelů půdy získalo pole a louky o výměře menší než 10 hektarů.

Majitelé větších celků byli znevýhodňováni, později označováni za kulaky atd.

Po celé republice začala přesvědčovací akce, přesto mnozí zemědělci do JZD nechtěli vstoupit. Směšné bylo to, že na vesnice chodili jako agitátoři uvědomělí dělníci z továren, kteří v zemědělství nikdy nepracovali. Velcí rolníci byli podezíráni z protistátně zaměřených sabotáží a mnozí byli vystěhováni až na severní Moravu, např. rodina Příbylova z Václavic.

Byly to právě nedaleké **Václavice**, kde vzniklo v **březnu 1949 jedno z prvních JZD** v celé republice. Vstoupilo do něho 36 členů.

JZD měla čtyři typy. V tom nejvyšším měla být pole členů scelená a dobytek měl být společně ustájen (kravín). Protože nábor do JZD nepokračoval podle očekávání, bylo na mnoha místech přesvědčování nahrazeno vyhrožováním a násilím. Výkony členů byly přepočítávány na tzv. **pracovní jednotky**. Někde byla pracovní jednotka např. ve výši 4,-Kč, jinde byly dokonce ztrátové (mínusová hodnota). Peněžitá měsíční odměna byla zhruba o polovinu nižší než byl tehdejší plat v průmyslu. Vedle peněz dostávali členové JZD ještě další část odměny, a to v naturáliích. Tato

část však byla velmi nejistá. Průměrný měsíční plat v průmyslu byl tehdy **1356,-Kč**, zatímco člen JZD dostával v průměru pouze **579,-Kč**.

Družstevní rolníci se právem mohli považovat za diskriminovanou složku obyvatel. Děti z rolnických rodin nesměly tehdy jít do učené školy nebo na studia, ale měly zůstat doma v JZD.

Protože velká část JZD živořila, byly založeny tzv.

Statek ve Václavicích (čp. 21) na křižovatce na Pekařku se stal ředitelstvím JZD a později střediskem hospodářství Státního statku v Hrádku nad Nisou. Ilustrační dobová pohlednice pochází z roku 1930.

státní statky (ČSSS). Tam bylo více zemědělské techniky, lepší organizace práce a státní dotace.

Na Liberecku vznikly **čtyři velké statky** (s pobočkami), které obhospodařovaly přes 27 tisíc hektarů půdy – v Liberci, v Hrádku nad Nisou, ve Frýdlantě a v Novém Městě pod Smrkem.

Je zajímavé, že v Podještědí, na Českosudsku, byl v té době vývoj jiný. Tam statky zavedeny nebyly, ale došlo tam ke spojení JZD do větších celků a byly prosperující. (Vysvětlení je vcelku prosté: na sever od Ještědu bylo to pravé pohraničí s přistěhovalci ze všech konců republiky, zatímco za Ještědem bylo obyvatelstvo stabilní po celé generace.)

Přelom nastal až po roce 1965. Po dvaceti letech stagnace se podařilo poměry v zemědělství zlepšit, protože subvence ze státní pokladny pomohly zvýšit životní úroveň lidí na vesnicích.

Pamětníci těch dob by mohli vyprávět... Třeba o tom, že na pole přijížděli brigádníci z továren a ze škol, ale nebyla pro ně práce, protože vedení JZD nemělo zkušenosti se zaměstnáváním tak velkého počtu lidí. Nebo o tom, že staří zkušení rolníci, kteří byli doma na svém na nohou již před pátou hodinou ráno, chodili do

Sedm krát odpověď

Vážení čtenáři, jistě jste se po dovolené vrátili odpočatí a plni sil a už se těšíte na další pokračování hádanek z oblasti historie. Tady jsou a mnoho zdaru při luštění. Správné odpovědi na otázky najdete na konci Bulletinu.

1. Víte, jakou podobu má řád Zlatého rouna? Byl založen v r. 1429 F. Burgundským a po vymření rodu udělovali řád Habsburkové.
2. Umíte vysvětlit pojem kasematy?
3. Znáte jméno vesnice v našem blízkém okolí, kde se dodnes nachází původní kovárna ze 17. století a kde žil vůdce selského povstání Ondřej Stelzig?
4. Kde byste na severu Čech našli ojedinělou stavební památku ve stylu tzv. saské renezanace?
5. Jak se jmenovala manželka prvního historicky doloženého přemyslovského knížete Bořivoje?
6. Kterou zajímavou stavbu najdeme v areálu augustinského kláštera v České Lípě?

Společná návštěva výstavy v libereckém muzeu

Ve středu 5. srpna 2009 navštívili někteří členové SPHMCH výstavu **FLAŠINETY A KOLOVRÁTKY**, která se konala v Severočeském muzeu v Liberci. Jedním z důvodů, proč byla tato výstava pro chrastavské občany obzvláště přitažlivá, byla ta skutečnost, že zde byly vystaveny také flašiny vyrobené chrastavskou firmou **Bratři RIEMEROVÉ (Gebriüder RIEMER)**.

Kurátorem této výstavy byl pan **Jiří VOLNÝ**, který přijel několik týdnů před zahájením výstavy do Chrastavy, aby si znovu připomněl stavby, které s chystanou výstavou souvisejí. Šlo např. o rodný dům Augustína Riemera na Panenské Hůrce a o několik budov, v nichž se kdysi flašiny, orchestriony a elektrická píana vyráběly.

Sešlo se osm členů SPHMCH, někteří další navštívili výstavu v jiném, pro ně vhodnějším termínu.

Výklad k celé výstavě nám poskytl sám autor pan Jiří Volný. Nebylo pro něho snadné zajistit tak velký počet dnes již historických exponátů. Vedle výrobků chrastavské firmy Riemer tu bylo také několik hracích strojů ze Šumperska, kde působila zhruba ve stejné době firma **Franz KOLB**.

Některé exponáty jsou v majetku libereckého muzea, jiné byly po dobu výstavy zapůjčeny. (Není bez zajímavosti, že z Panenské Hůrky pocházel také F. Haupt, který se rovněž zabýval výrobou flašinetů. Ten však výrobu přemístil do nedaleké Žitavy.)

Pan J. Volný zasvěceně vyprávěl o rozdílech mezi vystavenými exponáty, jejichž zvuk si mohli sami návštěvníci vyzkoušet točením klikou.

Zvuk těchto hracích strojů samozřejmě jemné ucho dnešních posluchačů příliš neokouzlí, dnes jsme zvyklí na jinou, mnohem vyšší kvalitu zvuku, ale je to doklad vynalézavosti předchozích generací a svědčí o dobách, kdy byly podobné stroje vrcholem v této oblasti.

Melodie, které flašiny hrály, bývaly různé. Je mezi nimi i česká hymna, pochodové písně i tklivé kramářské písně, v nichž se líčily smutné, často tragické příběhy ze života.

Flašinetáři hrávali **kramářské písně** na poutích a jarmarcích, často tu vystupovaly dvojice: muž a žena. Zatímco muž otáčel klikou flašinetu, žena zpívala mnohaslokové, srdceryvné příběhy o nevěře, tragických neštěstích i vraždách. V ruce držela jakési ukazovátka a na ručně malovaném obraze ukazovala vždy tu část příběhu, o níž právě zpívala.

Kramářské písně byly tehdy velmi oblíbené a prodávaly se v podobě malých sešitků, které si zájemci odnášeli z pouti domů.

Na stěnách výstavního sálu visely desítky takových tisků s primitivními dřevoryty (ilustracemi). Texty jsou psány většinou švabachem, i když jsou české (pocházejí z 1. poloviny 19. století). Tyto tištěné kramářské písně zapůjčilo k výstavě Muzeum Českého ráje v Turnově.

Po skončení prohlídky přešli členové SPHMCH spolu s p. J. Volným do suterénu muzejní budovy, kde se nachází stálá výstava tzv. **pianol**. Jde o zdánlivě normální píána s černobílými klávesami, jenže u nich nesedí žádný klavírista. Tyto důmyslné stroje jsou poháněny elektřinou. Melodie jsou zapsány na svitcích papíru, které se vloží do přístroje, klávesy se samy nadzdvihují v rytmu melodie a pro pozorovatele to působí poněkud tajemně. Hudba zní k nerozeznání podobně, jako by u píána seděl zručný pianista.

Jistě bylo tohoto vynálezu nejednou společensky zneužito při různých oslavách a večírcích v rodinách bohatých fabrikantů, když si k elektrickému píánu sedla vyšňořená dcera majitele továrny a udivovala hosty svou bravurní hrou, která si nepochybně vysloužila

Odpovědi na kvíz „Sedm krát odpověď“

1. Základ tvoří zlaté rouno – zlatá beraní kůže zavěšená na řetězu. K němu patří i řádové roucho, v němž se často nechali portrétovat jejich nositelé. Ze známých osobností byl držitelem tohoto řádu např. vévoda Albrecht z Valdštejna či majitel frýdlantského panství v 19. století Eduard Clam-Gallas. Originál řádu si můžete prohlédnout na frýdlantském zámku. 2. Chodbové prostory v hradbách a opevnění, sloužily k obraně, ubytování či skladování. Znamé jsou např. na Špilberku v Brně. 3. V Rásnici – 8 km od Frýdlantu směrem na Nové Město p. S. 4. V Benešově n. Ploučnicí. Najdeme zde dva zámky, oba ve stylu již zmíněného sluhu saské renezanace. Ten k nám přinesli majitelé zámku Salhausenové, kteří pocházeli z Míšně. Vybudovali tzv. Horní zámek a současně s přestavbou buduje Fridrich Salhausen tzv. Dolní zámek. Zajímavostí je, že oba zámky byly spojeny krytou chodbou, která vedla do nedalekého kostela. 5. Byla to Ludmila, původem z kmene Pšovů. Podle legendy věnovala velkou péči svému vnukovi Václavovi. Později docházelo ke střetům o moc mezi Ludmilou o její snachou Drahomírou. V roce 921 byla – zřejmě z popudu Drahomíry – na hradě Tetín zavražděna. Později byla prohlášena za svatou. 6. Nalezne-me zde loretu z roku 1698, vybudovanou Karlem Ferdinandem Valdštejnem v bývalé klášterní zahradě, a také lapidárium zachráněných soch z Českolipska. Budova kláštera, kterou v r. 1627 nechal vystavět Albrecht z Valdštejna, je dnes sídlem Vlastivědného muzea a galerie. 7. Je to korunní nebo feudální prá-

	BULLETIN Společnosti přátel historie města Chrastavy	No 174 / 9 - 2009
Vydává Společnost přátel historie města Chrastavy Připravil: J. Špaková, F. Vydra, P. Medřický		Sazba, tisk a distribuce je zajišťována prostřednictvím Chrastavských listů – zpravodaje MěÚ Chrastava.